

Csillagászat története

A csillagászat történelmi szemmel

Az a tudomány, amely iránt lelkesen érdeklődünk, egyike a legősibbeknek. Az emberi agy fejlődése során tízezer évvel ezelőtt csodálkozott rá a csillagos égre. Az építészet legelső emlékei között ott vannak a csillagnéző helyek és csillagászati jellegű egyéb építmények. Az írás megjelenésétől kezdve már sor került az égi jelenségek feljegyzésére is. A csillagászat története így évezredekre tekint vissza, egyidős az emberiség történetével.

A magyarság csillagászokdása is egyidős népünkkel, ha életmódja és vándorlása nem is tette lehetővé piramisok, obeliszkek építését. De a csillagos ég ismerete, a pontos tájékozódás, a naptár figyelemmel kísérése létfeltételeihez tartozott. Tudósai (a táltosok) ezen csillagászati ismeretekre is megtanították a népet. Már az államalapítástól kezdve vannak feljegyzések égi jelenségekről, létesülnek csillagnéző helyek. A királyok és püspökök vagy maguk is megfigyeléseket és számításokat végeznek, vagy fel fogadnak maguk mellé udvari csillagászt, műszereket, napórákat készíttetnek. Viszontagságos történelmünk azután hol jobb, hol sanyarúbb körülményeket hozott népünknek is, csillagászainknak is. Sok könyv, feljegyzés, épület, műszer semmisült meg, hogy azután újrakezdoódhessen a csillagászat is ugyanott vagy az ország egy másik részében. Az évszázadok viharaiiban így lett hazánk csillagászatának története érdekesebb, változatosabb, megrázóbb, mint más népeké.

Mai amatőrtársaink a megfigyelések elvégzésében nagyon lelkesek, az észleléseket hangyaszorgalommal gyűjtögetik. Jó, ha tudatosodik kissé bennük: nem ők végzik ezt elsőként, hanem részesei egy sokévszázados folyamatnak. Át kell gondolniuk azt, a mai megfigyelések miként maradhatnak fenn az utókornak, pusztán az adatsor archiválásán túl, tudunk-e az észlelés körülményeiről, az észlelőkről is majd olyan színes leírásokat átmenteni a jövőbe, mint amelyek ránk maradtak a múltból. Mai amatőrszervezeteink is lelkesen alakulnak, szervezkednek. Nekik sem haszontalan megtudni tucatnyi elődük megalakulását, létezését és — néha sajnálatos — sorsát. Tapasztalataikat bizonyosan ma is hasznosítani lehetne. Itt is "profitálhatnánk" viharos múltunkból.

Rovatunk azt szeretné legfőképpen bemutatni, hogy Magyarországon milyen sokszínű csillagászati tevékenység folyt eleddig. Beszámolnánk a hazai csillagászat történelmi kutatások helyzetéről. Tájékoztatnánk a gyűjtőcsoportok munkásságáról, résztvevőiről, módszereiről, terveiről. Felhívásokat, kéréseket, híreket, ismertetéseket tennénk közzé az adatgyűjtő csoportok érdekében.

Témáinkat még felsorolni is nehéz: csillagvizsgálók építésze, működésének megírása, műszerezettsége, romjai; csillagászok életrajzai, emléktáblái, szülőházai, sírjai; régi távcsövek és egyéb műszerek, éggömbök, planetáriumok; csillagászati jellegű kiállítóhelyek, múzeumok, műemlékkönyvtárak; régi csillagászati könyvek lelőhelyei, jegyzéke; a csillagászati témájú cikkek bibliográfiája; délvonalak, napórák, mechanikus csillagászati óraszerkezetek; régi hazai égboltmegfigyelések és csillagászati észlelések; meteorhullások és meteoritdarabok kutatása; híres emberek csillagászati érdeklődése; kiadott csillagásztörténeti könyvek stb.

Szívesen foglalkozik a rovat a hazai amatőr csillagászat előzményeivel is (személyek, egyesületek, lapok, műszerek, amatőr csillagászati észlelések, magáncsillagvizsgálók stb.). De lehetőség van a rovatban más országok csillagászatának történetéről is szólni. Az egyetemes csillagászat története (pl. felfedezések, műszertechnika) szoros összefüggésben volt hazánkéval. Jó lenne minél több "külhoni" cikket látni! Szeretnénk jó kapcsolatot kialakítani és tartani más országokban dolgozó csillagásztörténészekkel; meghívásukkal, munkájuk bemutatásával, fordításokkal tanulni tőlük.

Örömmel várjuk az érdeklődők bekapcsolódását ezen munkálkodásba. Szívesen adjuk közre csillagásztörténeti cikkeit, híreit, beszámolóit a már ténykedőknek. Szeretnénk minél változatosabb, sokszínűbb rovatot összeállítani.

KESZTHELYI SÁNDOR

Hordozható és zsebnapórák előzetes jegyzéke

"Kivettem karika réz Compassusomat,
Zöld galádon függött, feltartám karomat,
Még meddig mehetek, mint végzem dolgomat,
Ne érje, mint tegnap, bal fátum sorsomat.
Órámnak kis lyukán a napnap sugára
Átsütvén mutatott éppen hat órára,
Örültem találván Polus grádussára,
Még ma eljuthatok Árok szállására."

Így ír Gvadányi József 1788 körül, amikor a Szatmár megyei Nagypeleskéről Budára utazván átkelt a Tiszán (1). Már is látható, hogy mi lehetett a legnagyobb gond, amikor 1979-ben a hazai hordozható napóra-jegyzék elkészítését megkezdtük: a napórák ezen típusa nem fix felállítású, utazás közben használják, mozog, néha gazdát cserél. A másik gond később jelentkezett: a múzeumokban néha kiállított napórák csak a jéghegy csúcsát jelentik, ennél több lapulhat a raktárakban. Nem voltunk elég kitartóak, hogy mindezt precízen és alaposan felmérjük, lefényképezzük, leírjuk. Kérjük, tegye ezt meg ki-ki lakóhelyén! Ennek elősegítésére tesszük közzé a hazai hordozható napórák előzetes jegyzékét, megyénkénti összeállításban.

Baranya megye. (2 db.) Pécssett a Kulich Gyula u. 5. alatti Múzeumi Központban van 1980 óta (addig Bükkösdön volt) egy díszes, iránytűs bronz napóra. Évszáma 1465-ös, de lehet, hogy csak egy középkori zsebnapóra másola-